

Fütûhât-ı Mekkiyye Okumaları-2

Koordinatör: Prof. Dr. Ekrem Demirli

13.02.2017

Değerlendiren: Gökhan Orhan

Ekrem Demirli ile sürdürülen *Fütûhat-ı Mekkiyye* okumalarının ikincisi tertip edildi. Bu oturumda öncelikle geçen hafta ele alınan *ayan-ı sabite* kavramı üzerinde biraz daha durulmuştur. Tasavvuftaki ayan-ı sabite kavramını ortaya çıkaran temel soru eşyanın kaynağı hakkında yapılan tartışmalardan ileri gelmektedir ve bu tartışmayla paralel bir şekilde birlik-çokluk problemidir. Buradaki eşyadan kasıt ise alemi, insanı ve kelamı deruhte eden bir kavramdır. Bu bağlamda ayan-ı sabite, filozofların *mümkün mahiyet* ve Mutezile'nin *madumfikri* ile mukayeseli olarak ele alınmaya müsaittir. Ehl-i Sünnet kelamının *huduskavramı* da benzer bir temaya sahiptir ancak Ehl-i Sünnet kelamcıları diğer disiplinlerde olduğu gibi eşyanın kaynağı tartışmasına girmemektedirler.

Bu mukayese ayan-ı sabiteyi anlamak bakımından önemlidir ancak bu mukayese çoğunlukla her üç kavramın da (ayan-ı sabite, mümkün mahiyet, madum) aynı şeyden bahseden farklı adlandırmalar olduğu intibası uyandırmaktadır. Modern düşünürlerden Afifi de bir dönem her üçünü eşitleyecek şekilde bir değerlendirmede bulunmuştur. Ekrem hoca bu nokta üzerinde fazlaca durarak Sadreddin Konevi'den bir alıntı yaptı: "*Hak için varlık zatının aynıdır.*" Bu geçen hafta dile getirdiğimiz vahdet-i vücudun birinci önermesi olan Allah'ın mutlak vücut olmasıdır. Konevi devamında her varlığın hakikatinin ne olduğunu soruyor ve şöyle cevap veriyor: "*Her varlığın hakikati ezeli olarak Rabbi'nin bilgisindeki taayyün nispetidir. Bilgideki bu taayyün metafizikçilerin istilâhında ayan-ı sabite başkalarına (İbn Sina) göre mümkün mahiyet, malum madum diye adlandırılır*" Burada Sadreddin Konevi'nin de zahiren benzer şekilde söz konusu kavramları eşitleyen bir tasavvura sahip olduğu izlenimi edinilebilir. Ekrem Demirli hoca bu noktanın farklı İslam metafizik geleneklerinin arasındaki ayrımı belirlemek bakımından önemli olduğunu söyleyerek iyice irdelenmesi gerektiğini söyledi. Bu hususta hoca mezkur kavramlar arasında bir paralelliğin olmadığını İbn Arabi düşüncesi açısından çözümün İbn Arabi ile İbn Rüşd arasında geçen ve "bir evet bir hayır" şeklinde ünlü konuşmadan hareketle bir evet bir hayır olduğunu vurguladı. Meselenin "evet" kısmı Eşarilerin eşyanın hakikati sorusuna verilen imkan ve madum tartışmasına girmemelerinden hareketle tartışmaya girmeyi kast etmektedir. Bu nokta insanlığın tümünü ilgilendiren ve aklın doğal bir yatkınlıkla sorduğu eşyanın kaynağı sorusuna bigane kalmamayı ifade etmesi bakımından önemli ve bu bakımdan da dini düşüncenin evrenselleşmesi açısından önem arz etmektedir "Hayır" kısmı da tartışmaya girildikten sonra filozofların verdiği mümkün mahiyet ile Mutezile'nin verdiği madum cevabını reddetmektedir. Dolayısıyla Konevi filozofların ve Mutezile'nin aynı tartışmayı sürdürmeleri bakımından metafizikçilerle (İbn Arabi kast edilmektedir) aynı konumda ama tartışmaya verdikleri cevaplar bakımından farklılaştığını ve esasında verilen cevapların yanlış olduğunu esas cevabın ayan-ı sabite olduğunu dile getirmektedir. Hoca İbn Arabi'nin hayırının esas sebebinin Hz. Peygamber olduğunu belirtmiş ve bu nokta üzerinde ileride durulacağını söylemiştir.

Eşyanın kaynağına dair konuşmadan sonra ele alınması gereken diğer bir konu ise duyulur alemdeki çokluğun nasıl açıklanacağıdır. Geçen hafta da buna verilen cevabın Tanrı'nın esması olduğu ve bu cevabın tasavvufu, hassaten de İbn Arabi'yi diğer düşünce ekollerinden ayırt edecek şekilde Tanrı merkezli olması vurgulandı. Bu tavır Tanrı'nın varlığını bir postüla olarak kabul edip alemi buna göre izah etmeye çalışır. Ama bu tavrın yol açtığı çok önemli bir problem söz konusudur: Teklif meselesi. Eğer alem Tanrı'nın esmasının farklılığından neşet ediyorsa burada kula düşen ne oluyor? Yani madem Allah'ın *el-Muzil* ya da *el-Hadi* ismi ortaya çıktığı için zillet ve hidayet söz konusu ise kulun durumu ne oluyor? Bu nokta İbn Arabi düşüncesinin sıkıntılı noktalarından biri olarak karşımızda durmaktadır. Ekrem hoca teklifin temellendirilmesi için Tanrı ile bizim aramızda kısmi de olsa bir boşluğun olması gerektiğini ama İbn Arabi düşüncesinde bu boşluğun olmadığını söylemiştir. Bu konu ayrıntılı bir şekilde ilerleyen oturumlarda ele alınacaktır ama bunun İbn Arabi'de net bir cevabının olmadığı da vurgulanmıştır. Ekrem hoca İbn Arabi düşüncesine en yakın durumun insanın "mecburen özgür varlık" olarak nitelenmesi olduğunu dile getirdi.

Bundan sonra kitapta İbn Arabi'nin Hz. Peygamberi gördüğü rüyaya geçildi ama öncesinde tasavvufta rüyanın epistemik değeri ve bunun üzerinden de tasavvufun dini düşüncedeki misyonu üzerinde duruldu. Ekrem hoca kesin bir dille rüyanın tasavvuf için bilgi kaynağı olmadığını ancak ham malumat/veri olduğunu söyledi. Ham malumat/veri olan rüyailm-i tabir denilen ilimde değerlendirildikten sonra bilgi değeri kazanır.

Burada önemli bir tartışma konusu gündeme gelmektedir. Dini düşünce için mücadele edilecek hasımlar genellikle felsefe-metafizik olarak şekillenmiştir. Özellikle kelimacılar dini düşünce adına felsefe-metafizik kanalıyla önemli tartışmalara girmiştir. Ama en az felsefe-metafizik kadar önemli olan başka bir kanal da ehl-i ilham(keşf, sezgi, rüya) denilen ve mutasavvıfların mücadele ettikleri gelenektir. Bu gelenek felsefe-metafizik geleneği gibi pek fazla kitabi değildir ama çok ciddi politik-sosyal neticeleri olan bir damardır. İkinci mücadele alanı genellikle görmezlikten gelinmiş hatta tasavvuf mücadele ettiği alanın argümanlarıyla tarif edilmiş ve eleştirilmiştir. Ekrem hoca bu noktada Kuran'ı Kerim'de Hz. Peygamber'in kim olduğunun değil de kim olmadığını(büyücü, kahin, şair) daha fazla önem kazandığını söyledi. Peki tüm bu tartışmaları yapmamızı sağlayacak şekilde dini düşünceyi diğer düşünce geleneklerinden ayırt eden alamet-i farika nedir, mantığın diliyle konuşacak olursak dini düşüncenin faslı nedir? Ekrem hoca bir düşünce geleneğini dini düşünce içerisinde saymanın ancak peygamber ve vahiyle kurduğu ilişkiyle belirlenebileceğini söyledi. Bu bağlamda eğer peygamber ve vahiy, diğer bilgi kaynaklarından(akıl, keşf, rüya) üstün sayılırsa dini düşüncenin içerisine girilmiş demektir. Bunun olmadığı durumlarda dini düşünceden bahsetmek pek mümkün değildir. Hem ehl-i ilhamda hem de akılcı gelenekte esas kaynak insan düşüncesi ve muhayyilesi iken dini düşünce bunu kırarak insanı *tabi* konumuna indirmektedir.

Derste gelecek oturumda detaylı bir şekilde ele alınmak üzere, edinilen bilgilerin peygamberle olan irtibatı konusuna giriş yapılmıştır.